

Vlastenka Krišan: Kulturní činnost krajanů v Srbsku

Banát je zeměpisný název pro území mezi Tisou a Dunajem. V 17. století patřil mocné Osmanské říši a vedlo se na něm i o něj několik válek. Po drtivé porážce Turků rakouským císařem získala Banát v roce 1718 rakouská monarchie, v níž se území svou přirozenou polohou stalo součástí Uher. Zůstalo však citlivým územím pohraničním, a protože přízrak tureckých mocenských ambicí nemizel z císařské vojenské a zahraniční politiky, zejména Marie Terezie v kraji téměř vylištěném uskutečnila energickou kolonizaci. Vytvořila z Banátu území, zvané Vojenská hranice, ochranný pás, zpočátku osídlovaný hlavně německými přistěhovalci. Byli to rolníci, řemeslníci a také inteligence. Měli od státu nejrůznější výhody: finanční podporu, přiděly půdy, přiděly dřeva pro stavbu domů, právo samosprávy čili jistou nezávislost na uherské šlechtě a osvobození od daní. Osadníci se za to zavazovali vojensky chránit získané území, stali se domobranou. Snad už koncem osmnáctého, ale hlavně v 19. století se do Banátu stěhovali i Slováci a Češi. Po první světové válce a rozpadu Rakouska-Uherska byl Banát mírovými smlouvami rozdělen mezi Rumunsko a Srbsko. Čeští krajané se stali rumunskými nebo srbskými občany.

Žít v menšině, pokud je většinovým státem uznávaná, přináší ne vždy výhody, ale rozhodně to poskytuje jistou výjimečnost. Velká politika se menšin dotýká, ale ne zásadně. Češi žijí v srbském Banátu na několika místech v okresním městě Bela Crkva, ve vesnici Kruščica, ve vesničce Česko Selo a dále ještě v Gáji, který patří pod okresní město Kovin, a také ve Velkém Središti, který patří pod město Vršac. V uvedených místech tvořili Češi vždy menšinu kromě vesničky Česko Selo. Tato vesnice byla založena v roce 1837 a nazývala se Ablian. Usadilo se zde 24 českých rodin. Vesnice česky i působí: uspořádáním, velikostí, stylem, atmosférou, duchem... Platí tu pravidla veřejného života, která se vytvořila už v někdejší monarchii. Tady se psala vesnická kronika a dodnes se zapisují události důležité pro život tamních občanů. Několik ukázek z kroniky: Prvním rodákem obce byl František Xaverius Worliček, roku 1857 na tři roky a roku 1870 na další tři roky zvolený starostou „protože vším právem praotcem této nové založené kolonie u potomstva nazván býti zasluhuje“. Starosta Worliček nechal zřídit obecní pamětní knihu a byl současně jejím prvním autorem. Kronikář také zaznamenal, že jako první se v obci oženil Josef Kratochvil. A jak se vesnice rozvíjela, přilákala i prvního zjištěného podnikatele, který si tu v roce 1844 postavil hospodu. Jmenoval se Kudláček, ale dlouho zde nepobyl. Vypravil se do Čech a už se nevrátil. Kronikář se ptá proč? Autor kroniky zná příběh z vyprávění a zajímavě jej datuje: stalo se to „po uherském povstání, či reberii, mezi rokem 1850 a 1853“.

Něco neblahého se stalo v roce 1870, kdy kronikář ještě zmiňuje druhou volbu starosty. Příští zápis v kronice je až z roku 1879, jeho autorem je učitel Václav Hýský. Toho zaujalo, že toho roku 10. října v pět hodin odpoledne došlo k zemětřesení. Podruhé se země se zachvěla v šest hodin a ve čtyři ráno se otřásla potřetí. Když se rozednilo, zjistili, že v čísle 17 v domě Václava Vávry spadlo několik cihel z komína. Učitel Václav Hýský pak v roce 1882 popsal, jak byl přes potok na jihu vesnice namísto dřevěného mostku postaven most kamenný. V dubnu 1883 si obec, v níž žije sto osmdesát obyvatel, vyhloubila pořádnou studnu. Budova školy byla v těch letech současně kaplí a modlitebnou, jazyk a víra se přirozeně doplňují. A do modlitebny, píše učitel Hýský dramaticky, po odpoledním modlení 1. listopadu 1891 „náhle vdova Maria Šistek se svým synem Josefem vstoupí a krásnou korouhev s obrazem sv. Jána Nepomuckým a Marie pany kaple darem ozdobena byla“. V roce 1900 začala obec stavět kamenný kostel. Škola, vzdělání, kaple, obřady, symboly, přibývá kultury. Ze zápisů se nedá odvodit, jak dalece je to vliv širšího okolí, snaha se mu vyrovnat, a jak dalece se projevuje živelná potřeba zřetelně se definovat. Škola je česká, kostel katolický, symboly katolické. Jazyk a víra tvoří dvě hlavní opory českého společenství. Obě se udržely.

Později přeskakuje kronika rovnou do roku 1914, kdy velké dějiny vpadly do dějin malých, a až v roce 1921 to souhrnně zaznamenal rolník Franc Schistek a kapitolu nazval příznačně: „Světová válka (Nával světové)“. Válka ale taky poskytla zkušenost s velkým dalekým světem, „mladší občane ozkusili cizou zdělanost, k rozvíjení a k napředování Obce založen byl čitaci spolek“. Každý člen složil 5 denárů a zavázal se k ročnímu příspěvku 12 denárů; současně se spolkem byla zřízena Národní knihovna. Kromě výboru čtenářského spolku obec zvolila i kostelní radu a pomáhala při opravě kostela. Koupila i nové zvony, aby bez zvonů nebyla „jako hluchá“. V roce 1899 začal ve vesnici učit Franz Raffác. Ten, teprve padesátiletý, v roce 1920 zemřel, „a škola vstala bez učitele“. Převzala ji po otci Raffácova dcera Marie, tu ale přeložili do Krušic, sousední vesnice s početnější menšinou a větším počtem dětí, a jeden rok v Češkom Sele nikdo neučil. V jižním Srbsku ale češkoselští otcové objevili učitele Karla Schovance, který „si tuze přál dostat se blíže k domovu“. Ministerstvo ho přeložilo, mladík však toužil po městském životě a díky známostem „s přednějšíma Čechama z Belicrkvi“ byl sem přeřazen. Tak od roku 1920 „naše děti tuze ostali s učením pozadu“. Potom si čtenářský spolek všiml zprávy v novinách, že v Novém Sadu vychodilo kurz třicet pět učitelů, obec požádala o pomoc Česko-slovenský svaz, a v roce 1929 přišel do Češko Sela učit Antonín Pagač, svobodný sedmadvacetiletý mladík, ne Čech, ale Chorvat z Karlovce. Starost o učitele se táhla až do konce století, kdy se změnila už jen v přání, aby někdo učil děti aspoň česky.

Dále kronika píše, že v lednu 1930 rolník Franc Schistek zaznamenal mimořádné události. Předně velké mrazy a tuhou zimu v devětadvacátém roce, vysoký sníh se držel šest týdnů, zamrzl i Dunaj, na metr tlustém ledu se nejen chodilo, ale po celý měsíc přes něj přejížděly i automobily; a v červnu pak napadly celou oblast bouřky, padaly kroupy velké jak holubí vejce, vítr vyvracel stromy, jeho poryvy rozbíjely okna, ptáci a zajáci zůstali na polích potlučení, z vinohradů zbyly jen suché haluze, obilí bylo zatlučeno do země. Po těch ukrutných zimách, hících a krupobitích „zahodno jest zaznamenat taky radost a veselost naší obce“. Jsou to svatby, je jich osm, povzbudivý počet při pouhých třiceti šesti osídlených číslech. Svatby to byly české, většinou nevěsty a ženiši pocházeli nebo se provdali a přiženili do blízké Krušice. V květnu 1937 obec slavila své sté výročí, po bohoslužbě šel průvod návší za doprovodu hudby a zpěvu mariánských písní. Večer byla taneční zábava. Za sto let ale čísel ve vsi nepřibýlo, mnoho rodin se odstěhovalo do okresního města, „neb zde bez pozemku žiti nemožno“. Kronikář opět popisuje číslo za číslem, kdo v domě bydlí, kdo se přistěhoval, přiženil, ovdověl, který dům spadl, která parcela je prázdná. Ze 48 čísel je šest prázdných. Domů je po válce obydleno 32 a žije v nich 103 obyvatel.

V kronice je dlouhý výpadek. V roce 1978 „úpadek naší vesnice“ popisuje Josef Bůžek. Vzpomíná, jak byl v roce 1966 konečně dokončen nový kulturní dům, poznamenaný tragickou smrtí: pod tesaři se zlomil trám, při pádu se dva zranili a Jan Kratochvil spadl tak nešťastně na sekyru, že zemřel. Zůstala po něm vdova a dvě holčičky. Kronika ale nedovolí dlouhá vyprávění a komentáře, hned na následující stránce se dozvíme, že až do sedmdesátých let se v kulturním domě hrálo divadlo a konaly se taneční zábavy, „ponevač bylo dost mládeže“, ale když se ta silná generace poženila a povdávala, „a druhá mládež není ve vesnici, byl konec s divadlami a se zábavami“. A taky zemřel devadesátiletý varhaník Karel Bůžek, nikdo po něm už tu službu v kostele nevykonává a bez varhan a i proto, že do kostela chodí už jen málo lidí a „zpěv vážně“. Podle Josefa Bůžka v sedmdesátých letech žilo v Češkom Sele už jen 80 lidí ve 26 obydlených domech. Pro nedostatek dětí nefunguje ani místní škola. Záměrně jsem si vybrala právě tyto zápisy ze kroniky, protože se hodně toho můžeme dozvědět jak žila česká komunita v minulosti.

Česká menšina v Srbsku dnes

V okrese Bela Crkva působí několik spolků: Matice česká a Česká beseda v Bele Crkvi, Česká beseda v Kruščici a Českém Selu, Kulturně vzdělávací sdružení Češi Jižního Banátu v Beli Crkve. Dále ještě funguje Česká beseda v okrese Kovin a Sdružení Čechů v Bělehradě. 4. června 2010 byla v Srbsku

založena Česká národní rada jako zastřešující orgán spolků. Jednotlivé spolky pracují samostatně a cílem všech je udržet český jazyk, kulturu, zvyky a především českou identitu. Jak se daří zvyky uchovávat, jaké aktivity spolky realizují a jak se snaží motivovat své členy?

Zde je třeba vrátit se trochu do minulosti. Před asi 80 lety byl založen první spolek v okresním městě Bela Crkva, a sice Československá beseda. Beseda dostala od města pro svou činnost budovu. To byly začátky fungování občanského sdružení. Tehdejší členové si založili knihovnu, hrála se divadla, pořádaly se zábavy. Tehdy výuka ve škole probíhala v češtině a v rodinách se mluvilo jenom česky. Ve knihovně si lidé mohli půjčovat české knihy. Knihovna měla poměrně hodně knížek různých žánrů, které dostala na dar a také nakupovala z členských příspěvků. Společenský život byl úplně jiný než v dnešní době. Oslavy svátků a posvícení byly výjimečnými událostmi. V rodinách se pořádaly bohaté hostiny, rodiny ze sousedních obcí se navzájem navštěvovaly. Večer se konala divadelní představení a po divadle taneční zábavy.

Jak dnes zachránit českou identitu v prostředí, kde stále méně rodin mluví česky? Odpověď je jednoduchá a smutná. Výuka češtiny ve školách nefunguje přes 40 let, což má za výsledky pomale zánikání češtiny. V dnešní době je hodně smíšených manželství, v nichž se mluví srbsky, čeština se vyučuje jen ve spolcích. Díky podpoře české vlády je v Srbsku od roku 2000 vyslaný učitel češtiny. Tři roky však fungoval učitel jen částečně a dojížděl z Rumunska, což bylo pro výuku nedostatečné. Od loňského školního roku už je učitel znovu v Srbsku celý školní rok. Práce učitele v Srbsku je svým způsobem misionářská, protože kromě klasické výuky jazyka pomáhá v rozhlasovém vysílání, kontroluje a píše články do našeho bulletinu a dělá další věci, o které ho krajané požádají. Je to pro nás velká podpora a pocit, že se o nás Česká republika stará, je pro české spolky a krajany velmi důležitá, je to jeden z motivačních prvků pro udržení českého jazyka a kultury.

V roce 1997 byla založena Matice česká a České besedy na vesnicích fungovaly neformálně, bez oficiální registrace. Tehdy se o nás česká ambasáda začala intenzivně zajímat a pomáhat. Díky této spolupráci nás navštívily různé české osobnosti, jako Eva Kantůrková, Helena Růžičková, hudební soubory, cimbálová hudba atd. Od roku 2000 se s příchodem prvního vyslaného českého učitele se činnost všech spolků zlepšuje a zintenzivňuje. O výuku češtiny bylo velké množství zájemců, obnovilo se ochotnické divadlo, folklorní soubor... Došlo k oživení činnosti. Do České republiky začali jezdit naši krajané na kurzy češtiny v Dobrušce a na semestrální jazykové pobyty. Také jsem je absolvovala a proto se moje čeština zlepšila. Hovorová čeština, kterou se u nás mluví, je dost rozdílná. Náboženství je propojeno s udržením české kultury, protože s oslavami církevních svátků jsou spojena různá společenská shromáždění, v budovách českých spolků se pořádají dětská vystoupení, koncerty pěveckých sborů, divadelní představení, zábavy.... Slaví se všechny velké katolické svátky: Velikonoce, Vánoce, na Svatou Trojici je v Kruščici posvícení, na Sv. Jana v Českém Selu, na Boží Tělo a na Sv. Annu v Bele Crkvi atd.

Češi jižního Banátu

Kulturně vzdělávací sdružení Češi jižního Banátu je občanské sdružení. Bylo založeno jako nevládní, nepolitická a nezisková organizace 15. 11. 2001. Organizace vznikla na přání české krajanské menšiny, aby se na území jižního Banátu zachovala česká kultura jako neoddelitelná součást tamní různorodé kultury. Díky nadšení členů, přátel a spolupracovníků sdružení dosahujeme pěkných výsledků. Nejvíce jsme hrdi na tradiční Dny české kultury, které probíhají každoročně v listopadu. Tato akce jedinečným způsobem prezentuje českou kulturu, jazyk, zvyky a obyčeje Čechů v jižním Banátu. Současně také prezentujeme Českou republiku. V rámci sdružení vydáváme českosrbský bulletin List jižního Banátu. Výsledky naší práce nám dávají sílu v započaté práci pokračovat.

Cíle naší činnosti:

Rozvoj, posílení a prohlubování kulturní spolupráce
Výměna informací s podobnými organizacemi a institucemi
Stálé vzdělávání prostřednictvím seminářů a přednášek
Zvyšování společenského povědomí
Zachování české identity, češtiny a českého kulturního dědictví v Srbsku
Rozvoj a prohlubování vzájemné spolupráce mezi Čechy a všemi národnostními menšinami v Srbsku
Mezinárodní spolupráce mezi stejně zaměřenými spolky
Podpora kladného vztahu k ČR